

Antoni Paris (Warszawa)

(review) *Landscapes under Pressure: Theory and Practice of Cultural Heritage Research and Preservation*, Ludomir R. Łoźny (ed.), New York 2006, 259 pp., 60 figures in text

In 1969, the National Environmental Policy Act was passed by the United States Congress, as a part of an effort to enforce environmental concerns into federal decision making process (U.S. Department of Interior, National Park Service). The act created the Council of Environmental Policy and established a national policy for environment. In 1968–69, the Niagara Power Corporation proposed to build a nuclear power plant, across Hudson River from Saratoga Battlefield in New York State. The project would have had no direct effect on the battlefield, but would have introduced visual elements out of character with the site's historical significance. This was the first case to come before the Council, in which only indirect effects were at issue. The Council without doubts accepted the legitimacy of addressing such effects, and they have been considered on an equal footing with direct effects ever since (King 1988, 16–17). The cultural landscape is a result of interaction between human activity and natural habitat. These activities contribute to the creating of cultural landscapes, which incorporate elements generally classified as tangible empirical evidence of human behavior and intangible with symbolic meanings (French 2003). In the late 1980s cultural landscape became increasingly important in cultural heritage protection policies, not only in U.S., but also on an international scale. The concept of cultural heritage protection has been undertaken by governments in their policies, and carried out through administration in U.S., as well in Poland. Nowadays, the goals and range on preservation issues in both countries, despite their historic and socio-economic backgrounds, are very similar.

Ludomir R. Łoźny organized on Hunter College in 1998 a symposium on landscapes modifications due to big-scale infrastructural changes. The Hunter symposium had attended many well known scholars from the United States of America and Europe, including Poland. The exchange of experiences and ideas through the discussion brought together participants, and allowed to present new approaches to understand cultural landscapes in

perspective of political and social-economical transformations. As a result of that inspiration, in 2006 *Landscapes under pressure* was published. The book is divided into three sections with thirteen papers. This publication may be considered as a viewpoint on current status quo of the cultural heritage research, and preservations ideas in general. All articles are very interesting and worth the reader's time, but due to the requirements of short review I will present only a brief prospect on them.

The first part of the book contains five articles on theory: Thomas H. McGovern, *Place problem, and people: issues in interdisciplinary cooperation*, p. 5–14, Ludomir R. Łoźny, *Place, historical ecology and cultural landscape: new directions for culture resource management*, p. 15–26, Nan A. Rothschild, *The colonial Southwest: Pueblo and Spanish shared and separated landscapes*, p. 27–54, Graham Fairclough, *A new landscape for cultural heritage management: characterisation as a management tool*, p. 55–74, Christopher N. Matthews, *The idea of the site: history, heritage, and locality in community archaeology*, p. 75–92.

Thomas H. McGovern, in his article opens discussion on the need and significance of a multidisciplinary approach to research cultural landscapes. Using his experience from the North Atlantic Biocultural Organization, author indicates on differences between theory and practice. Applied archaeology is dependent on economy and is not driven by research agendas, which in fact is opposite to academic principles. Free enterprise and open markets, place archaeology today in a category of another business solution. Following that argument many academics dispute the quality of work based on profit, and not on a scientific approach. McGovern points out that academic and applied archaeologist are being perceived as members of two different social classes — elite versus commoners. This potential problem can turn to a bigger range, and can cause more damage to archaeology, as it is already done. He uses as an example the situation in Poland, where rapid and broad destruction of cultural heritage, prompts to an immediate move to form a full cooperation in the field of cultural resource management. Occupational consensus is more important today than debate on disjunction and hostility; the major objective in archeology, where is still so much to be done, is to find a practical way to reconnect theory and practice. North Atlantic Biocultural Organization gives the chance for teamwork with positive results in bringing together academic and applied archaeologists. The Author outlines the agenda for more integrated and interdisciplinary approach to our common aim — explore of the human past. He presents different opportunities through the work training, landscape studies and resource archaeology partnerships, academic associations, standardization and compatibility.

Ludomir R. Łoźny, in the next paper, concentrates on the concept of place and its multiple meanings that matter differently to people. It is necessary to have particular objectives with criterion of significance when approaching any archaeological excavations or research program (Roskams 2004). However, the motivation and selection are very subjective, and frequently the question is raised if any material trace of human activity left in

the past is worth to be preserved? Łoźny favors the historical ecology approach to investigate landscape's history, but also he recognizes significance of the human ecology, which stimulates the question on how the landscape and its history is perceived today. Łoźny underlines that archaeology not only excavates the site but all the dynamics of the time in relation to the space; he introduces the landscape in a broader perception of the ecosystem – filled with memories, symbols or cultural traditions.

Nan A. Rothschild reviews colonial interactions between the Spaniards and Native American in the region of New Mexico's Rio Grande River Valley. Today, the Spanish-Native American interactions seem to have much more complex than the standard portrayal. Both social groups had a different visualization of the world. The Pueblo attitude towards nature was not an autonomous relationship between subject and object, but filled with symbolic and spiritual interpretations of the world (Waldman 1985, 96–97). On the other hand, the Spaniards' perception of a land and its features was based on two categories: family and non family, by the means of control over conquered land and people (Milanich 1995). Spanish conquerors entered Indian territories to create entirely new places, although they attempted to use local models to do so. Analyzing the process of colonization, one can easily notice the cultural changes in both societies which had taken place during that interaction.

Graham Fairclough in his article, *A new landscape for cultural heritage management: characterisation as a management tool*, provides fresh perspective on what is important in conducting archaeological investigations on sites and in landscapes. Recognition of Historic Landscape Characterization (HLC) is essential in order to be able to interpret the mechanism and process at work in any landscape. The architecture and urban developments are very good illustrations of spatial components established on cultural models (Hall 1997:163–167). Topography of historical landscape can result from major changes in site formation process, caused by human activities or natural factors. As author emphasizes historical data is narrow-ranged, and very often is incapable of pointing out the accurate context.

Christopher N. Matthews examines characterization of an archaeological site in cultural heritage perspective. The author refers to cultural heritage as a social awareness on the past. The significance of the site can be seen in different standpoint by archaeologists and local community. The archaeological sites are local elements, where the past is linked to present and can have an effect on cultural values or economy. People understand the world in specific ways through cultural practices, traditions or institutions (Johnson, Sargent 1997, 180–181). The general principles of what is right and wrong in human behavior depend on traditional features and stereotypes. When it comes to an investigation of cultural heritage of a region, it can be noticed that history and local customs are significant part of the landscape (Wheatley, Gillings 2002, 217–219). Matthews, using two case studies from Annapolis and New Orleans, provides evidence that sites do not just exist in the time context, but also in a social background which can give a site its significant meaning.

The second part of the book contains five papers covering aspects of methodology and practice: Susan Allette Dublin, *Changing places: a cultural geography of nineteenth-century Zuni, New Mexico*, p. 115–134, Ian A. Simpson, David Parsisson, Nick Hanley, Craig H. Bullock, *Envisioning future landscapes in environmentally sensitive areas of Scotland: an introduction*, p. 115–134, Peter Bogucki, *Critical data for understanding early Central European farmers*, p. 135–148, John Schofield, Colleen Beck, Harold Drollinger, *Alternative archaeologies of cold war: the preliminary results of fieldwork at the Greenham and Nevada peace camps*, p. 149–162, Thomas E. Emerson, John A. Walthall, *Building on the past: the archaeology of large-scale transportation – related corridors*, p. 163–182.

Susan Allette Dublin presents interest in the cultural geography of the Zuni of New Mexico in Lower Prescado Region. The aim of her research is the concept of place as an integral component in the formation of social identity. Following on that theme that places are cultural constructs, she puts emphasis on elements which contribute to the significance of place – symbolic meanings and pragmatic choices (Aldenderfer, Maschner 1996, 134). Overall, this article presents an interesting collection of local studies and demonstrates how concepts of place and landscape can be a helpful tool in elucidating other areas of culture. Interesting data selection supported with new GIS technology and statistics make this article very interesting.

Ian Simpson et al. demonstrate that landscapes are social, economic and cultural assets. The authors emphasize that the conservation of cultural landscape to satisfy, economic, social, environmental and cultural requirements is a major task for cultural resource management today. The paper presents a calculation on future landscapes changes, using as a case Environmentally Sensitive Areas in Scotland, where farmers are awarded annual payments in return for land management practices intended to protect and enhance the conservation value of the landscape. The purpose of government subsidies is to conserve sensitive landscape areas, which the general public can recognize as vital parts of the region's identity.

Peter Bogucki assesses in his article, *Critical data for understanding early Central European farmers*, an issue of selection criteria that stimulate research and preservation of cultural landscapes. The author focuses on the European Neolithic period which raises a number of conceptual questions on a Neolithic colonization and agricultural economies. The field of archaeology is rapidly making the transition from a *softer* science that relies only on data acquired from standard excavation techniques to a *harder* science that involves new technologies. While this transition may seem difficult to many, it is a progress that must take place. He underlines that much, if not all, of the data that archaeologists recover is spatial in nature, and modern technologies are required to conduct a quality research.

The authors of the next paper present preliminary rapport on archaeological survey carried out in Greenham Common in England on Ground-launched cruise missiles Alert and Maintenance Area (GAMA) and in Nevada U.S. Nuclear Test Site peace camps. The work examines the Cold War era which left its own imprint on the landscapes (U.S. De-

partment of Energy, National Nuclear Security Administration). The patterns of those landscapes became a research interest to John Schofield, Colleen Beck and Harold Drollinger. The authors use their own research project at these two anti-war protest sites to focus on the material culture, the use of landscape and space, emphasizing the importance of the spatial component of the archaeological record. The researchers received help from former occupants of the sites and Western Shoshone Indians. Their help was critical for interpretation of the artifacts found on camps. As authors state, the archaeology of these sites is an opportunity to understand the symbolic remains of the peace movement of the Cold War era.

Thomas E. Emerson and John A. Walthall provide a specific and revealing viewpoint on the issue of commercial developments that could be responsible for major destructive changes to local landscapes. The case presented by authors is FAI-270 mitigation project. The project embraces the region of St. Louis going from the northwest with its construction corridor to Jerseyville-Alton-Edwardsville pointing further south to historical region of Cahokia Park to the city of Columbia. Local roads with all I-270 infrastructures have changed permanently the historical landscape. However, the undertaken excavations have produced data that lead to a new understanding of the development of the southeast prehistoric settlements (Walthall 1988). FAI-270 project covers one of the richest cultural resource areas remaining in North America (Barei, Porter 1993, 78–80). The authors open a discussion on ethics, by highlighting the subjects of using heavy equipment in archaeological excavations, and the time what should be spent on them. This work with no doubt can be considered as a rudimentary script for those who are interested in large scale mitigation projects.

The third part of the book contains three chapters on legal, economic and political constrains of cultural heritage preservation programs: Thomas R. Wheaton, *Private sector archaeology: part of the problem or part of the solution?*, p. 207–236, Zbigniew Kobyliński, *Protection, maintenance and enhancement of cultural landscapes in changing social, political and economical reality in Poland*, p. 237–248, Thomas F. King, *Cultural heritage preservation and legal system with specific reference to landscapes*, p. 237–248.

Thomas R. Wheaton explores economic and political approach towards applied archaeology in the U.S. through the evaluation of private and government controlled cultural resource management programs. Wheaton points out on positive elements in a private sector, emphasizing that for-profit oriented cultural management project can maintain high standards at work, while not neglecting the legitimate expectations of preservation and research. The author further emphasizes the role and meanings of legal requirements in practicing conservation archaeology. The article brings up to date the situation in the field of cultural resource management both from a private sector and public administration in the U.S.

Zbigniew Kobyliński is addressing the issue of protecting cultural landscapes in spectrum of socioeconomic changes in Poland. On the turn of 1980s and 1990s in Eastern Europe started deep political, economic and social changes which lead to political trans-

formation in Poland. Ending the state control economy brought new challenges in adaptation to new economic and social conditions. Based on years of personal experience, gained in public administration and in the academic field, the author presents very interesting point of view on today's cultural resource management, the prevalent ethic of landscape conservation, non-invasive methods of conservation and adaptation of historical inspirations into new developments. The transformation of our natural environment into a cultural landscape is determined by two factors: natural formation process and historical changes. The preservation should not affect on landscape evolution but should assume the adaptation of the past to the needs of the present. In order to understand above thesis, Kobyliński presents cultural landscape as an extremely important socio-economic value and a cultural-aesthetic asset with long traditions. Preservation of the cultural heritage concerns the whole society and it has a regional, national and international dimensions. For this reason the preservation of landscapes is a primary objective for a wide variety of human needs in both culture and the way of life. The other important feature of the author's paper is the subject of the cultural resource management in preventive conservation aspect. Kobyliński highlights the need for a broadly-based discussion on directions for strategies and measures, which will outline objectives for the studies and applied work in preventive conservation. Consequently, it is necessary in the pursuit of that goal to develop consensus on social and academic demands. The second part of the article outlines the current situation in Polish archaeology from perspective of political transformation and the different problems facing archaeologists, public administration and legislators. Free market economy and liberalizing trade have created new businesses in cultural resource management (CRM), but on the other hand brought on a large scale commercialization into the archaeology field. Not always the ethics are respected, and the dilemma to whom archaeologists should be loyal is still open. With no doubt, the question of ethics and their role in archaeology imply an array of challenges for future work in CRM. The above problem recalls the situation from the 1980s and 1990s in the U.S., which was well illustrated by Wheaton in the previous article. Kobyliński emphasizes that the role of archaeology in creating cultural identities is significant, and carries socio-political responsibilities. Liberalization of the real-estate market in Poland is another issue on which author centers his attention. The new government introduced a number of dramatic economic reforms, including the elimination of most of a large state own historical properties. The majority of them were sold or returned to the previous owners, and as the author states, it has to be noticed that in many cases this situation will enable conflicts between the conservation decisions based on professional opinions, and public evaluations. The disagreements can stand on perception of conservation, purpose of use, and the cultural value. The author sets out conclusions with an outlook at archaeology and its social context in creating cultural identities under newly emerged economic, social and political pressures.

The book ends with a presentation of cultural resource in the context of laws and practice by Thomas F. King. Author, reviews historical and archaeological resource manage-

ment through the private and government run programs. In today's climate of rescue archaeology, and the prevalent ethic of site conservation, interdisciplinary cooperation becomes increasingly important. The CRM turned into a multidisciplinary task (King 2000), which requires new an effective instrument for maintaining a wide range of landscapes. King emphasizes, that the legal protection has been controversial with its own good and bad sides. The basic law outlines common rules on registration, administration, control of cultural change, but does not protect all aspects of cultural heritage. As an example he points out on language, especially the one without its written form, which is doomed to parish in time. If the cultural heritage is to be appropriately preserved, a broadly-based structural policy is required. It is important to raise public awareness of these issues and the aim of preserving the cultural landscape can only be attained if a joint effort is made. The work on cultural landscape in today's hard reality prompts us to develop broader strategies and forms of law in support the conservation of our cultural heritage.

Landscape under pressure is a significant contribution to the literature of cultural resource management. In this handbook, nineteen leading researches provide cogent, state-of-the-art summaries of the methodologies, current agendas and concepts of cultural heritage preservation. Each article illustrates the importance of multidisciplinary approaches to the study of archaeological sites in broader spectrum of cultural landscapes. Genuine thanks must go the editor for the selection of papers, logical sequence of presented issues and a sensible partition of chapters. In addition, the articles are relatively easy to read and what is more important do not pretend to be sole source of all wisdom. The book is an invaluable reference that should be on the shelf of all archaeologist, preservationists and cultural landscape enthusiasts.

References

- Aldenderfer M. and Maschner H. D.G. 1996. *Anthropology, Space, and Geographic Information Systems*. Oxford.
- Barej Ch. J. and Porter J. W. 1993. *American Bottom Arch: A Summary of the FAI-270 Project Contribution of the Culture History of the Mississippi River Valley (American Bottom Archaeology)*. Urbana-Chicago.
- French Ch. 2003. *Geoarchaeology in Action: Studies in Soil Micromorphology, and Landscape Evaluation*. London.
- Hall E. T. 1997. *Wiedza o Kulturze: Antropologia Kultury, Zagadnienia i Wybór Tekstów*, (ed.) A. Mencwel. Warszawa.
- Johnson Th. M. and Sargent C. F. 1990. *Medical Anthropology: Contemporary Theory and Method*. New York.
- King Th. F. 1998. *Cultural Resource: Laws and Practice, and Introductory Guide*. New York.
- King Th. F. 2000. *Federal Planning and Historic Places*. New York.
- Milanich J. T. 1995. *Florida Indians and the Invasion from Europe*. Gainesville.

- Roskams S. 2001. *Cambridge Manuals in Archaeology: Excavations*. Cambridge.
- U.S. Department of Energy, National Nuclear Security Administration: <http://www.nw.doe.gov/library/publications/newsviews/default.htm>, internet
- U.S. Department of Interior, National Park Service: <http://cr.nps.gov.local-law/nhpa1966.htm>, internet
- Walthall J. A. 1998. *Prehistoric Indians of the Southeast: Excavations*. Cambridge.
- Wheatley D. and Gillings M. 2002. *Spatial Technology and Archaeology: The Archaeological Applications of GIS*. London–New York.
- Waldman C. 1985. *Atlas of North American Indian*. Oxford.

Antoni Paris (Warszawa)

(rec.) *Landscapes under Pressure: Theory and Practice of Cultural Heritage Research and Preservation*, Ludomir R. Łoźny (red.), New York 2006, 259 ss., 60 rycin w tekście

W roku 1969, pod wpływem ruchów społecznych i akademickich, Kongres Stanów Zjednoczonych uchwalił ustawę National Environmental Protection Act (U.S. Department of Interior, National Park Service). Na jej mocy powołano agencję Council on Environmental Quality oraz wytyczono normy ochrony środowiska przy szczególnym uwzględnieniu wpływu działalności człowieka na ekosystem. Na przełomie lat 1968–1969 w okolicy Saratoga Battlefield Park w stanie Nowy York, Niagara Mohawk Power Corporation przedstawiła plany budowy elektrowni jądrowej. Miała ona powstać po przeciwnej stronie rzeki Hudson, oddzielającej historyczne pole bitwy od proponowanej budowy. Projekt nie miał bezpośredniego wpływu na historyczne stanowisko, ale wprowadzał wizualne elementy budowy, które zmieniłyby drastycznie charakter otoczenia. Sprawa trafiła do nowo powołanego organu Council on Environmental Quality w celu rozpatrzenia i wydania decyzji na rozpoczęcie budowy. Rada wydała bezprecedensowe orzeczenie na korzyść ochrony krajobrazu jako nierozłącznego elementu zabytku, o dużej wartości kulturowej i historycznej (King 1988, 16–17). Był to pierwszy przypadek rozporządzenia, biorącego pod uwagę wpływ efektów pośrednich na ochronę zabytku. Wpływy bezpośrednie jak i pośrednie są dzisiaj na równi traktowane i mają duże znaczenie przy podejmowaniu decyzji w ramach ochrony i konserwacji zabytków. Krajobraz kulturowy jest dzisiaj postrzegany jako konsekwencja przeobrażeń środowiska naturalnego pod wpływem działalności człowieka. Przemiany te występują w świetle wartości historycznych, religijnych i socjoekonomicznych, poprzez co wnoszą znaczną kontrybucję do dóbr kultury (French 2003). Z końcem lat osiemdziesiątych krajobraz kulturowy został przyjęty w świecie jako element o dużym znaczeniu dla konserwacji i zarządzania zasobami kulturowymi. Zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i w Polsce koncepcja ochrony krajobrazu kulturowego jest wdrażana w życie

poprzez politykę kulturową rządu i administracji państwowej. Założenia i cele z zakresu omawianego tematu, w obu krajach są zbieżne mimo historii doświadczeń, poziomu ekonomicznego i kontekstu socjologicznego, w którym funkcjonują.

W roku 1998 z inicjatywy Ludomira Łoźnego zorganizowano na amerykańskiej uczelni, Hunter College w stanie Nowy York, sympozjum na temat badań nad zmianami i przeobrażeniami w krajobrazach kulturowych oraz ich konserwacji i adaptacji w życiu codziennym. W spotkaniu wzięło udział wielu znanych uczonych ze Stanów Zjednoczonych i Europy, w tym również z Polski. Poprzez wymianę doświadczeń i koncepcji z zakresu dziedzictwa kulturowego projekt zbliżył do siebie badaczy i praktyków z dwóch kontynentów. Omówiono szereg problemów związanych z tematem a wynikających z perspektywy przemian ustrojowych, gospodarczych i socjoekonomicznych. Efektem końcowym jest publikacja *Landscapes under pressure*. Zawiera ona trzynaście artykułów podzielonych na trzy rozdziały. Omawiana praca stanowi krótki przegląd a zarazem podsumowanie dotychczasowych badań i doświadczeń z dziedziny konserwatorstwa krajobrazów kulturowych. Wszystkie artykuły są godne polecenia, dlatego też niniejsza recenzja, z uwagi na ograniczone ramy, zawiera tylko skromną syntezę każdego z nich.

Część pierwsza opracowania zatytułowana *Teoria* zawiera pięć artykułów: Thomas H. McGovern, *Miejsce, problem, ludzie: zagadnienia współpracy interdyscyplinarnej* (*Place, problem, and people: issues in interdisciplinary cooperation*), s. 5–14, Ludomir R. Łoźny, *Miejsce, ekologia historyczna i krajobraz kulturowy: nowe kierunki w zarządzaniu zasobami kulturowymi* (*Place, historical ecology and cultural landscape: new directions for culture resource management*), s. 15–26, Nan A. Rothschild, *Kolonialny południowy zachód: Pueblo krajobrazy kulturowe wpływów hiszpańskich* (*The colonial Southwest: Pueblo and Spanish shared and separated landscapes*), s. 27–54, Graham Fairclough, *Nowy krajobraz w perspektywie zarządzania dobrami kulturowymi: charakterystyka jako narzędzie zarządzania* (*A new landscape for cultural heritage management: characterisation as a management tool*), s. 55–74, Christopher N. Matthews, *Idea stanowiska: historia, dziedzictwo, lokalność w świetle społeczności w problematyce archeologii* (*The idea of the site: history, heritage, and locality in community archaeology*), s. 75–92.

Thomas H. McGovern swoim artykułem otwiera dyskusję na temat badań i ochrony obszarów kulturowych w świetle kooperacji międzynarodowej, na podstawie doświadczeń pozyskanych w trakcie współpracy z organizacją North Atlantic Biocultural Organization. Autor zwraca uwagę na rozbieżność pomiędzy teorią, a praktyką. Sytuacja pracy archeologa z sektora prywatnego jest uzależniona od uwarunkowań ekonomicznych i jest odmienna w założeniach od celów akademicko-naukowych. Zasady wolnego rynku i gospodarki stawiają dzisiejszą archeologię w perspektywie działań rynkowych, co często jest wysuwane jako argument dotyczący jakości pracy, opartej na ekonomii, a nie na kryteriach akademickich. Zdaniem autora, przedstawiciele archeologii stosowanej i akademickiej są postrzegani jako reprezentanci dwóch warstw społecznych, elitarnej naukowej i ekonomiczno-zarobkowej. McGovern w dalszej swojej argumentacji stwierdza, że powyższa kwestia

może mieć dużo szerszy aspekt z zakresu problemów, z jakimi mamy dzisiaj do czynienia w archeologii. Podając za przykład sytuację w Polsce, gdzie gwałtowny i dość szeroki w skali zakres zniszczeń dziedzictwa archeologicznego, wnosi konieczność współpracy i jedno-myślności. Kwestia konsensusu zawodowego jest zadaniem nadrzędnym i jak sam Autor stwierdza, debata nad przyczynami rozwarstwienia i nieporozumień jest bezużyteczna, gdzie jeszcze dużo zostało do zrobienia. Kooperacja badaczy poprzez organizację NABO przynosi dobre rezultaty w łączeniu teorii z praktyką. Organizowane warsztaty naukowe wnoszą znaczny wkład w percepcję rozwiązań problemów dzisiejszej archeologii. W dalszej części, artykuł ukazuje rolę i przedmioty współpracy międzynarodowej z zakresu metodyki badań, grup badawczych, możliwości praktyk zawodowych czy wreszcie standaryzacji i kompatybilności.

Ludomir R. Łoźny, w kolejnym artykule, skupia się nad istotą miejsca i jego wieloznaczności dla różnych społeczeństw i jednostek. Podstawowym kryterium dla badań archeologicznych jest ich znaczenie wraz z odpowiednią argumentacją, uzasadniającą potrzebę przeprowadzenia badań (Roskams 2004). Wybór i motywacja są bardzo subiektywne w swoim charakterze, dlatego często pada pytanie, czy każdy materialny ślad pozostawiony w przeszłości przez człowieka powinien być obiektem badań i wart zachowania? Treść artykułu rozpatruje rozwiązania omawianej kwestii, poprzez pryzmat ekologii i związków zależnych z kulturą i historią. Autor wskazuje na ekologię historyczną i ekologię człowieka jako dwie podstawowe dyscypliny synchronizujące zarządzanie zasobami z zakresu krajobrazów kulturowych. Łoźny podkreśla, że archeologia nie tylko odkrywa stanowisko jako miejsce, ale i również różnorodność z całą dynamiką czasu w relacji do przestrzeni; przedstawia miejsce, w perspektywie krajobrazu jako większej całości ekosystemu z uwzględnieniem wpływu tradycji kulturowych, symboliki, pamięci i wspomnień.

Nan A. Rothschild omawia relacje z okresu wczesnej kolonizacji Nowego Meksyku, regionu doliny rzeki Rio Grande, pomiędzy kolonizatorami hiszpańskimi a społecznością indiańską Pueblo, rdzennymi mieszkańcami rejonu. Każda z omawianych grup społecznych posiadała odmienną percepcję wykorzystania krajobrazu. Indianie postrzegali miejsce, w kategorii potrzeb przestrzennych człowieka wspieranej przez wartości duchowe, symboliczne i społeczne, tworząc wspólnoty terytorialne oraz duchowe (Waldman 1985, 96–97). Konkwistadorzy hiszpańscy zakładali wzorzec kulturowy oparty na przeciwstawieniu rodziny i nie-rodziny (Milanich 1995), wykorzystując podbite tereny dla własnych potrzeb. Przykłady zaprezentowane w opracowaniu ilustrują przejście przez kolonizatorów, pewnych elementów tradycyjnego krajobrazu dla własnej polityki i wymogów ekonomicznych. Analizując porównawczo przedstawiony w artykule proces kolonizacyjny regionu Pueblo, można zauważyć znaczący wpływ tych przemian na przeobrażenia kulturowe w obu społecznościach.

Graham Fairclough w artykule *Nowy krajobraz w perspektywie zarządzania zasobami kulturowymi: charakteryzacja jako narzędzie zarządzania* przedstawia koncepcję charakterystyki historycznego krajobrazu, jako nowej metody badawczej. Tworzenie prze-

strzeni trwałej jest jednym z głównych elementów, które kierują zachowaniem człowieka, w sferze materialnej i duchowej. Architektura i urbanistyka są dobrymi przykładami wzorców przestrzeni trwałej, opartych na kulturowo przyjętych modelach (Hall 1997, 163–167). Topografia krajobrazu historycznego nie jest dziełem przypadku a wynika z planu, który podlega zmianom w zależności od epoki i kultury. Autor zaznacza fakt, że materiał historyczny, jakim badacze dysponują jest ograniczony i bardzo często uniemożliwia prawidłową identyfikację kontekstu. Kluczowym problemem wydaje się nie sama identyfikacja i ochrona stanowiska, ale odnalezienie kontekstu, w którym ono funkcjonowało.

Christopher N. Matthews omawia charakterystykę stanowiska archeologicznego w perspektywie szerszego spojrzenia na dziedzictwo kulturowe. Autor odnosi się do koncepcji dziedzictwa kulturowego zdefiniowanego jako społeczna świadomość na temat przeszłości. Interesy archeologów i społeczności lokalnej mogą się różnić w ocenie wartości historycznej lub społecznej, stanowiska. Stanowiska archeologiczne są w pewnym sensie elementami lokalnymi, gdzie przeszłość jest powiązana z teraźniejszością. Powiązanie może mieć znaczenia gospodarcze, czysto finansowe lub może odnosić się do tradycji kulturowych, lokalnej społeczności. Człowiek odbiera świat za pośrednictwem określonego zespołu zwyczajów, instytucji i sposobu myślenia (Johnson, Sargent 1997, 180–181). Przyjmując taką tezę możemy stwierdzić, że nawet w badaniach naukowych, nie jesteśmy w stanie wyjść poza przyjęte stereotypy: pojęcia dobra i zła, prawdy i fałszu, gdyż będą one stale dla nas wiązały się z określonymi tradycyjnymi odrębnościami. Kiedy bada się proces dziedzictwa kulturowego rejonu, zauważamy, że historia i zwyczaje społeczeństwa kształtują krajobraz, tworząc specyficzną jednostkę krajobrazu kulturowego (Wheatley, Gillings 2002, 217–219). Matthews używając analizy porównawczej dwóch przedmiotów badań z rejonu Annapolis i Nowego Orleanu wskazuje, że stanowiska nie tylko istnieją w świetle przeszłości, ale i również w kontekście społecznym, który może być decydującym aspektem świadczącym o jego znaczeniu.

Część druga – *Metodologia w praktyce*, obejmuje pięć artykułów: Susan Allette Dublin, *Zmiana miejsc: geografia kulturowa dziewiętnastego wieku, Zuni Nowy Meksyk* (*Changing places: a cultural geography of nineteenth-century Zuni, New Mexico*), s. 97–115, Ian A. Simpson, David Parsisson, Nick Hanley, Craig H. Bullock, *Spostrzeganie przyszłych krajobrazów we wrażliwych rejonach Szkocji: wprowadzenia* (*Envisioning future landscapes in environmentally sensitive areas of Scotland: an introduction*), s. 115–134, Piotr Bogucki, *Zagadnienie wczesnych osadników Europy Środkowej w świetle krytycznych danych* (*Critical data for understanding early Central European farmers*), s. 135–148, John Schofield, Colleen Beck, Harold Drollinger, *Alternatywy społeczne – archeologia zimnej wojny: wstępny raport z prac wykopaliskowych w Greenham i Nevada peace camps* (*Alternative archaeologies of cold war: the preliminary results of fieldwork at the Greenham and Nevada peace camps*), s. 149–162, Thomas E. Emmerson, John A. Walthall, *Budując na przeszłości: archeologia na dużą skalę z perspektywy infrastruktury drogowej*, (*Building on the past: the archaeology of large-scale transportation – related corridors*), s. 163–182.

Susan Allette Dublin w swojej prezentacji przedstawia własny projekt badań z wioski Zuni, rejonu Lower Prescadero stanu Nowy Meksyk. Przedmiotem badań była analiza koncepcji krajobrazów na tle historycznym i przynależności społecznej wioski Zuni, w dziewiętnastowiecznym Nowym Meksyku. Autorka demonstruje koncept miejsca jako integralnego komponentu w budowie tożsamości społecznej. Miejsce jest elementem szerszego spektrum krajobrazu, którego istotność zaznacza się poprzez znaczenie symboliczne, ale i również poprzez wolny wybór (Aldenderfer, Maschner 1996, 134). Dublin prezentuje najnowsze metody badań w formie statystyk oraz GIS, dzięki czemu praca staje się bardzo ciekawa z punktu analizy technicznej.

Ian Simpson oraz pozostali autorzy kolejnego artykułu wskazują na ogólnospołeczną własność krajobrazów, które są częścią życia społecznego obejmującego politykę, ekonomię oraz kulturę. Autorzy zwracają uwagę na wyzwania, przed jakimi stoją dzisiejszy konserwatorzy i jednostki zajmujące się zarządzaniem zasobami kulturowymi. W świetle tej problematyki, artykuł przedstawia scenariusz przemian krajobrazów w Szkocji, w najbliższej perspektywie czasu. Teren objęty badaniem dotyczy regionu czulego pod względem wpływu na środowisko i reprezentuje studium programowe rządu, z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. Rolnicy uprawiający tereny objęte programem, otrzymują roczne dopłaty za ochronę i zachowanie wartości konserwatorskiej krajobrazu. W artykule omówiono prace badawcze nad wpływem subsydi państwowych dla lokalnych społeczności w celu ochrony krajobrazu.

Zagadnienie *obrazu wczesnych osadników Europy Środkowej w świetle krytycznych danych* jest pracą poruszającą problematykę z zakresu stymulacji badań i konserwacji krajobrazów poprzez podejmowanie decyzji i dobór odpowiednich kryteriów w selekcji. Interesującym aspektem pracy jest analiza rozwoju kultur z epoki neolitu środkowo-europejskiego i wpływ tego procesu na przemiany społeczne. Bogucki zwraca szczególną uwagę na jakość oraz formę pozyskania danych archeologicznych; przedstawia metodologię badań opartą na nowoczesnej technologii i nietradycyjnych technikach prowadzenia prac wykopaliskowych.

Zespół autorów następnej pracy przedstawia wstępny raport z prac wykopaliskowych przeprowadzonych w Greenham i Nevada peace camps. Praca obejmuje bardzo ciekawy okres najnowszej historii, okresu zimnej wojny. Wojna oparta na starciu dwóch ideologii pozostawiła nie tylko ryse na charakterze społeczeństwa, ale i również trwale zmiany krajobrazów (U.S. Department of Energy, National Nuclear Security Administration). To właśnie one stały się obiektem badań Johna Schofielda, Collena Becka oraz Harolda Drolingera. Badacze zgromadzili materiał archeologiczny z terenów, gdzie w omawianym okresie występowały protesty antynuklearne, pokojowe i opozycji rządowej. Greenham Common w regionie West Berkshire w Anglii to brytyjska baza wojskowa, podziemnych wyrzutni nuklearnych, natomiast określenie peace camps odnosi się do założonych przez protestujących miejsc obozowych, wzdłuż głównego wejścia do amerykańskiej bazy prób nuklearnych w stanie Nevada. Archeolodzy otrzymali dodatkową pomoc od dawnych uczestników

wydarzeń i członków plemienia Szoszonów, która okazała się niezmiernie cenna podczas interpretacji znalezionej materiału. Przeprowadzone badania świadczą o pokojowej wymowie protestów, na bazie której powstała wymowna symbolika przedmiotów tworząca dzisiaj stałe dziedzictwo kulturowe pokolenia okresu zimnej wojny.

Thomas E. Emerson oraz John A. Walthall w swoim artykule dyskutują nad problematyką dużych projektów deweloperskich, potrafiących przemienić na wielką skalę lokalne krajobrazy. Autorzy posłużyli się przykładem projektu rozbudowy autostrady stanowej I-270. Omawiany teren badań koncentruje się głównie w rejonie metropolii miasta St. Louis, obejmując od północnego wschodu korytarz Jerseyville-Alton-Edwardsville kierując się dalej na południe poprzez historyczny rejon parku Cahokia do miasta Columbia. Obwodnice, mosty oraz drogi łączące lokalne miejscowości z autostradą zmieniły na stałe charakter krajobrazu. Z drugiej strony, wykonane badania wniosły spore korzyści dla nauki, przynosząc wiele odpowiedzi na zagadnienia dotyczące prehistorycznych Indian południowego wschodu (Walthall 1988). Strefa budowy obejmuje jeden z najbardziej bogatych terenów, pod względem występowania materiału archeologicznego z okresu prehistorycznego Ameryki (Barei, Porter 1993, 78–80). Autorzy poruszają problem etyki zawodowej, zastanawiając się nad ilością czasu potrzebnego do przebadania stanowiska oraz możliwością zastosowania ciężkiego sprzętu budowlanego przy ekskawacji terenu. Wszystkie aspekty poruszone przez Walthalla i Emersona tworzą pracę, która śmiało może być zaliczona jako dobry skrypt akademicki z zakresu planowania i prowadzenia ratowniczych badań archeologicznych.

Część trzecia opracowania została poświęcona omówieniu problematyki uwarunkowań programów ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ekonomii, prawa i wpływów polityki. W skład rozdziału wchodzi trzy artykuły: Thomas R. Wheaton, *Prywatny sektor archeologii: część problemu lub część rozwiązania?* (*Private sector archaeology: part of the problem or part of the solution?*), s. 185–206, Zbigniew Kobyliński, *Ochrona, konserwatorstwo i wzbogacenie krajobrazów kulturowych w perspektywie przemian socjologicznych, politycznych i ekonomicznych realiów w Polsce* (*Protection, maintenance and enhancement of cultural landscapes in changing social, political and economical reality in Poland*), s. 207–236, Thomas F. King, *Dziedzictwo kulturowe, konserwacja i system prawny w szczególnym odniesieniu do krajobrazów* (*Cultural heritage preservation and legal system with specific reference to landscapes*), s. 237–248.

Thomas R. Wheaton w swojej prezentacji rozważa ekonomiczno-polityczne aspekty oraz ich potencjalny wpływ na amerykańską archeologię. Porównując prywatne oraz kontrolowane przez państwo projekty z zakresu ochrony dóbr kultury, Wheaton wskazuje na pozytywny kierunek działań sektora prywatnego nastawionego na dochód a jednocześnie potrafiącego zachować kanony profesjonalizmu i etyki. Autor szczególnie podkreśla rolę przepisów prawnych z zakresu wymogów prowadzenia prac ratowniczych, dokumentacji i konserwacji zasobów archeologicznych, w trakcie przeprowadzania projektów budowlanych. W artykule odnajdujemy podsumowanie obecnego status quo z zakresu zarządzania

dziedzictwem kulturowym w Stanach Zjednoczonych z prywatnego sektora i administracji państwowej.

Kolejnym artykułem jest praca Zbigniewa Kobylińskiego, który omawia problematykę zachowania krajobrazów kulturowych w kontekście przemian ekonomiczno-społecznych w Polsce. Nowy porządek polityczno-ekonomiczny, powstały w efekcie przemian, jakie zaszły w latach dziewięćdziesiątych XX wieku w Europie Wschodniej, przyniósł nową problematykę zadań w dziedzinie ochrony i konserwacji zabytków. W oparciu o swoje długoletnie doświadczenie akademickie i zawodowe, autor przedstawia bardzo interesujący, a zarazem niezmiernie ważny charakter konserwacji dziedzictwa kulturowego poprzez działania prewencyjne, niedestrukcyjne oraz przez adaptacje inspiracji historycznych, w planowaniu założeń urbanistyczno-architektonicznych. Krajobraz kulturowy jest materią podlegającą zarówno przemianom historycznym, jak i naturalnym. Konserwacja nie powinna oddziaływać na ewolucję krajobrazu, ale powinna w swoich założeniach zaadaptować przeszłość do teraźniejszości. Kobyliński przedstawia powyższe zagadnienie w perspektywie społecznej, zaznaczając, że walory zabytków historycznych i stanowisk archeologicznych są nie tylko świadectwem przekazu historycznego, ale bardzo często mają wymiar wartości kulturowych i symbolicznych. Zachowanie dziedzictwa historycznego przynosi dodatkowo korzyści estetyczne i ekonomiczne, które wpływają bezpośrednio na więzi międzyludzkie, gospodarcze oraz stosunek człowieka do krajobrazu kulturowego. Ważnym elementem pracy Kobylińskiego jest zagadnienie zarządzania zasobami archeologicznymi w świetle konserwacji prewencyjnej. Autor otwiera drogę do dyskusji nad wymogami i standardami, które stworzyłyby efektywny i odpowiedni kierunek dla badań naukowych i konserwacji prewencyjnej w krajobrazach archeologicznych, jednocześnie znajdując powszechną akceptację w środowisku akademickim i społeczeństwie. Druga część artykułu omawia obecny stan archeologii w Polsce z perspektywy zmian ustrojowych oraz różnorodności problemów, z którymi zmagają się archeolodzy, pracownicy administracji państwowej i władza ustawodawcza. Wymogi wolnego rynku, w tym swoboda działalności gospodarczej, pozwoliły na deregulację a zarazem komercjalizację archeologii w Polsce. Powstały prywatne firmy zajmujące się zarządzaniem zasobami archeologicznymi oraz doradztwem inwestorskim. Nie zawsze zasady etyki zawodowej są respektowane; często uważa się, że etyka zawodowa jest niczym innym tylko subordynacją wobec pracodawcy lub klienta i nie ma na nią miejsca w sektorze prywatnym. Dylemat związany z wyborem, komu archeolog powinien być lojalny (archeologii, której poświęcił swoje lata nauki i zamiłowanie do dziedzictwa kulturowego czy finansowej rekompensacie za „tymczasową” zmianę zasad etyki), jak widać, pozostaje nadal otwarty. Treść artykułu wskazuje na korelację dzisiejszej sytuacji z zakresu konserwatorstwa w Polsce z tą, która miała miejsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych w Stanach Zjednoczonych. Podobne przykłady i zagadnienia nakreślił Wheaton w poprzednim artykule, omawiając historię rozwoju prywatnego sektora archeologii w Stanach Zjednoczonych. Kobyliński trafnie wskazuje na odpowiedzialność społeczną i polityczną, jaka ciąży na profesji archeologa stwierdzając, że archeologia

nie tylko rekonstruuje przeszłość, ale w zasadzie ją tworzy. Inną kwestią poruszoną przez autora jest, paradoksalnie, uwolnienie rynku nieruchomości, w tym prywatyzacja własności skarbu państwa. W dużej mierze obiekty zabytkowe skarbu państwa zostały przekazane lokalnym samorządom terytorialnym, sprzedane osobom prywatnym lub zwrócone pierwotnym właścicielom. Z całym pozytywnym odniesieniem do przemian rynkowych, autor zwraca uwagę na powstanie problemu wynikającego z wymogów prawnych z zakresu ochrony dziedzictwa kultury, a postrzeganiem swoich praw, przez nowych właścicieli obiektów zabytkowych. Powstały problem wiąże się z percepcją użytkowania, przeznaczenia, ochrony i okresowej konserwacji obiektu lub obszaru objętego nadzorem konserwatorskim. W podsumowaniu artykułu, Autor przedstawia zakres i rolę archeologii w kreowaniu tożsamości kulturowej, zwracając jednocześnie uwagę na zagrożenia płynące z nowo powstałych kwestii ekonomicznych, politycznych i społecznych.

Ostatnim artykułem książki, jest praca Thomasa F. Kinga zatytułowana *Dziedzictwo kulturowe, konserwacja i system prawny w szczególnym odniesieniu do krajobrazów*. King omawia wpływ systemu prawnego na ochronę dziedzictwa kulturowego z perspektywy amerykańskiej praktyki. Autor przedstawia mechanizm zarządzania zasobami historycznymi i archeologicznymi poprzez programy prywatne i administracji państwowej w oparciu o istniejące prawo. Zarządzanie powyższymi zasobami poszerzyło swój horyzont działań na wszystkie elementy krajobrazu, tworząc dyscyplinę o szerokiej metodyce badań (King 2000). Problem ochrony i konserwacji dóbr kultury stał się bardziej kompleksowy i, jak podkreśla Autor, prawna protekcja ma zarówno dobre, jak i złe strony działania. Zasadniczy system prawny opiera się na podstawowych formach administrowania, rejestracji oraz systemu dofinansowywania, subwencji programowych i ulg podatkowych. Zdaniem Kinga propagowanie wiedzy i bezpośrednia partycypacja społeczeństwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są niezmiernie ważne, gdyż świadomość społeczeństwa może być dobrym asumptem to tworzenia prawa na szczeblu lokalnym. Autor podkreśla fakt, że nie wszystkie elementy dziedzictwa kulturowego są chronione. Za przykład podaje język jako główny składnik kultury; bez formy pisanej często jest skazany na wyginięcie. Innymi słowy, system prawny chroni elementy wymierne i dotykalne, podczas gdy niewymierne, istniejące jedynie we wspomnieniach, są skazane na zniknięcie bez śladu. Konkludując, Autor potwierdza założenie większości naukowców, że dzisiejsza twarda rzeczywistość wymusza na nas opracowanie bardziej rozwiniętych strategii i szeroko dostosowanych reguł prawnych w celu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Landscapes under pressure jest to pozycja o ponad przeciętnych walorach, której główne zalety stanowią: aktualność i ranga podjętej problematyki, skład zespołu autorskiego oraz poziom naukowy wszystkich zaprezentowanych artykułów. Szczególne podziękowania należą się redaktorowi opracowania za spójność książki poprzez logiczną sekwencję rozważań, sensowny podział na części, jak i dobór interesującej treści poszczególnych artykułów. Innym z atutów omawianej pracy jest również jej międzynarodowy charakter, dzięki czemu możliwa jest analiza porównawcza doświadczeń. Dodatkowo, zawarte w opracowa-

niu refleksje, nie są narzucane czytelnikowi jako jedyne słuszne czy najważniejsze formy wiedzy i może dzięki tej subtelności książkę czyta się jednym tchem. Z pełnym przekonaniem można ją zarekomendować osobom zajmującym się zawodowo archeologią i konserwatorstwem, ale i także wszystkim czytelnikom zainteresowanym problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego oraz konserwacji krajobrazów kulturowych.